

არასათანადო მოპასუხედ ჩათვალა. უზენაესი სასამართლოს პოზიციით, როცა მოსარგებლე სატრანსპორტო საშუალებას იყენებს მფლობელის ნებით, იგი ითვლება მართლზომიერ მფლობელად, თუმცა არა სკ-ის 999 I ან 155 III მუხლების მიხედვით, არამედ იგი განიხილება მოსარგებლედ სკ-ის 999 IV 3 მუხლის გაგებით, რომელსაც არ ეკისრება სამოქალაქო პასუხისმგებლობა მის მიერ მიყენებული ზიანისათვის. სასამართლოს მიერ განვითარებული მსჯელობა საკმაოდ ბუნდოვანია. არ ჩანს, მართლზომიერი მფლობელობისას როდის გამოიყენება 999 I და როდის - 999 IV 3 მუხლი. „მართლზომიერი მფლობელი, მაგრამ მოსარგებლე“-გადაწყვეტა არის პირდაპირ შედეგი გამხელა წინაპირობების დადგენის გარეშე, რაც ყველა შემთხვევაში კრიტიკას იმსახურებს. საკასაციო პალატამ მიიჩნია, რომ სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება იყო არასრულად დასაბუთებული, ამიტომ მას საქმე ხელახლა, მესაკუთრის წინააღმდეგ აღძრული სარჩელის ფაქტობრივი და სამართლებრივი საფუძვლიანობის ფარგლებში უნდა განეხილა.

ალექსანდრე თედორაძე

▶ 3 – 4/2020

შინაარსის ფორმაზე აღმატებულობის პრინციპის გამოყენება საგადასახადო ორგანოს საქმიანობაში

სკ-ის 54, 56, 60, 81, 85, 521 მუხლები
საგადასახადო კოდექსის 73 IX ბ) მუხლი

უზენაესი სასამართლოს 2018 წლის 18 ივლისის გადაწყვეტილება №ბს-854-846 (კ-16)

1. გარიგების შინაარსის ფორმაზე აღმატებულების პრინციპის გამოყენება დაუშვებელია მართლზომიერი გარიგებების მიმართ;

2. საგადასახადო ორგანო ვალდებულია, ადმინისტრაციული წარმოების დროს გამოიკვლიოს მხარეთა რეალური ნება და მხოლოდ

იმ შემთხვევაში მოახდინოს გარიგების კვალიფიკაციის შეცვლა თუ არსებობს დიდი ალბათობა, რომ მხარე თვალთმაქცობდა ან/და სახეზეა ნების ნაკლი;

3. გადასახადის გადამხდელის მისწრაფება, გადაიხადოს ნაკლები გადასახადი, არის ბუნებრივი მოვლენა და ავტომატურად არ უნდა იწვევდეს გარიგების კვალიფიკაციის ცვლილებას.

(ავტორის სახელმძღვანელო წინადადებები)

I. ფაქტობრივი გარემოებები

საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროსა და შპს-ს შორის დაიდო უძრავი ქონების უსასყიდლოდ გადაცემისა და ნასყიდობის ხელშეკრულებები. აღნიშნული ხელშეკრულებების საფუძველზე შპს-მ სამინისტროს საკუთრებაში უსასყიდლოდ გადასცა ქ. თბილისში მდებარე 359.4 კვ.მ ფართი, ხოლო სახელმწიფომ პირდაპირი მიყიდვის ფორმით შპს-ს საკუთრებაში გადასცა ქ. თბილისში მდებარე სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული არასაცხოვრებელი ფართი (456.31) და მასზე წილობრივად დამაგრებული მიწის ნაკვეთი, რომლის საპრივატიზებო ღირებულებამ 10000 აშშ დოლარის ეკვივალენტი ლარი შეადგინა.

ზემოაღნიშნული ოპერაციების განხორციელების აუცილებლობა გამომდინარეობდა იმ გარემოებიდან, რომ იმ პერიოდისთვის მოქმედი კანონმდებლობა არ ითვალისწინებდა სახელმწიფო ქონების გაცვლის შესაძლებლობას, ხოლო სახელმწიფოს, საკუთარი საქმიანობისთვის ესაჭიროებოდა შპს-ს საკუთრებაში არსებული უძრავი ქონება. შესაბამისად, მხარეები შეთანხმდნენ, დაედოთ ქონების უსასყიდლოდ გადაცემისა და ნასყიდობის ხელშეკრულებები.

შემოსავლების სამსახურის მიერ აღნიშნული ოპერაციები მიჩნეულ იქნა ბარტერულ გარიგებებად და საგადასახადო კოდექსის 161 VII და 18 X მუხლების საფუძველზე შპს დაიბეგრა დამატებული ღირებულების გადასახადით.

საგადასახადო ორგანო, ოპერაციისათვის კვალიფიკაციის შეცვლისას ეყრდნობოდა საგა-

დასახადო კოდექსის 73 IX მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტს, რომლის თანახმადაც საგადასახადო ორგანოს უფლება აქვს სამეურნეო ოპერაციის ფორმისა და შინაარსის გათვალისწინებით შეცვალოს მისი კვალიფიკაცია, თუ ოპერაციის ფორმა არ შეესაბამება მის შინაარსს. შემოსავლების სამსახური მიიჩნევდა, რომ ოპერაცია თავისი შინაარსით წარმოადგენს ბარტერული ტიპის გარიგებას (უძრავ ქონებებზე საკუთრების უფლების ურთიერთგადაცემას), რაც გათვალისწინებული იყო სკ-ის 521-ე მუხლით (გაცვლის ხელშეკრულება).

საგადასახადო კოდექსის 73 IX მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტის განმარტებისას საგადასახადო ორგანო აღნიშნავდა, რომ აღნიშნული მუხლის გამოყენება შეიძლება შეიზღუდოს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ განხორციელებული სამეურნეო ოპერაციის შინაარსის მსგავს ოპერაციას არ იცნობს თავად ქვეყანაში მოქმედი არცერთი სამართლებრივი აქტი. მოცემულ შემთხვევაში სკ-ის მიხედვით შესაძლებელი იყო გაცვლის ხელშეკრულების დადება და ოპერაციის განხორციელება. შესაბამისად, შემომწმებლების მიერ კანონმდებლობის მოთხოვნების დაცვით ოპერაცია დაკვალიფიცირდა გაცვლის ხელშეკრულებად.

II. სასამართლოს მსჯელობის შეჯამება

უზენაესი სასამართლო არ დაეთანხმა სააპელაციო სასამართლოს მსჯელობას, რომელიც მიიჩნევდა, რომ სახეზე იყო არა უსასყიდლოდ გადაცემა (რაც, როგორც ოპერაციის განხორციელების დროს მოქმედი, ისე არსებული კანონმდებლობით არ წარმოადგენს დასაბეგრ ოპერაციას), არამედ სკ-ის 521-ე მუხლის პირველი ნაწილით გათვალისწინებული გაცვლა, რომლის თანახმადაც გაცვლის ხელშეკრულების ყოველი მხარე ითვლება იმ ქონების გამყიდველად, რასაც ცვლის და იმის მყიდველად, რასაც სანაცვლოდ იღებს. შესაბამისად, სააპელაციო სასამართლოს აზრით, საგადასახადო ორგანო უფლებამოსილი იყო სამეურნეო ოპერაციის ფორმისა და შინაარსის გათვალისწინებით შეეცვალა მისი კვალიფიკაცია.

საკასაციო სასამართლომ არ გაიზიარა აღნიშნული არგუმენტაცია და მნიშვნელოვანი განმარტება გააკეთა საგადასახადო კოდექსის 73 IX მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტთან დაკავშირებით. პალატის აზრით, აღნიშნული მუხლის გამოყენება დაუშვებელია იმ შემთხვევაში, როცა მხარეები დებენ მართლზომიერ გარიგებას და მათ მიერ არჩეული გარიგების ფორმა და შინაარსი კანონმდებლობასთან შესაბამისობაშია. გარიგების კვალიფიკაციის შეცვლისას საგადასახადო ორგანო ვალდებულია შეისწავლოს მხარეთა რეალური ნება და იმ შემთხვევაში შეცვალოს გარიგების კვალიფიკაცია, თუ გარიგების მხარე თვალთმაქცობს ან/და სახეზეა ნების ნაკლი. შესაბამისად, სამეურნეო ოპერაციის ფორმისა და შინაარსის გათვალისწინებით კვალიფიკაციის შეცვლა დასაშვებია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ სამეურნეო ოპერაცია თავისი არსით ეწინააღმდეგება კანონმდებლობის მოთხოვნებს (მხარეებმა დადეს ბათილი გარიგება).

მოცემულ შემთხვევაში სასამართლომ მიიჩნია, რომ სახელმწიფომ ქონება განკარგა „სახელმწიფო ქონების პრივატიზების შესახებ“ კანონის მე-6 მუხლის მოთხოვნათა შესაბამისად, რომელიც ამომწურავად განსაზღვრავდა პრივატიზების შემდეგ ფორმებს: კონკურსს, აუქციონს, იჯარა-გამოსყიდვას და პირდაპირ მიყიდვას. სასამართლომ ყურადღება გაამახვილა იმ გარემოებაზე, რომ „პირდაპირი მიყიდვის ფორმით პრივატიზების წესის თანახმად, სახელმწიფო ქონების პრივატიზებისას მყიდველზე საკუთრების უფლება გადადიოდა თანხის მთლიანად გადახდის, საკუთრების დამადასტურებელი მონუმბის გაცემის და საჯარო რეესტრში ან შესაბამის მარეგისტრირებელ ორგანოში რეგისტრაციის შემდეგ, ხოლო იმ შემთხვევაში თუ მყიდველს უნდა შეესრულებინა გარკვეული ვალდებულებები, მყიდველს საკუთრების უფლება ეძლეოდა ნაკისრი ვალდებულებების შესრულების პირობით“. სწორედ აღნიშნულიდან გამომდინარე, სასამართლომ მიიჩნია, რომ სახეზე იყო პირობადადებული ნასყიდობის ხელშეკრულება (და არა გაცვლის ხელშეკრულება), რადგან გარიგებით გათვალის-

სწინებული შედეგის დადგომა დამოკიდებულია სამომავლო პირობაზე.

აღნიშნული მსჯელობის თანახმად მხარეების მიერ გარიგება არ დადებულია მხოლოდ მოსაჩვენებლად (მოჩვენებითი გარიგება), იმ განზრახვის გარეშე, რომ მას შესაბამისი იურიდიული შედეგები მოჰყვეს (სკ-ის 56 I მუხლი). სასამართლომ ყურადღება გაამახვილა მოჩვენებითი გარიგების აუცილებელ ნიშანზე, რა დროსაც გარიგების არცერთ მხარეს არ სურს გარიგებით გათვალისწინებული შედეგის დადგომა და, როგორც წესი, მათ ამოძრავებთ მესამე პირის (რომელიც შეიძლება იყოს როგორც კრედიტორი, ისე სახელმწიფო) მოტყუება. მოცემულ შემთხვევაში სახელმწიფო ორგანოები თავად იყვნენ ოპერაციის მითითებული ფორმითა და შინაარსით განხორციელების ინიციატორები და არ შეიძლება საუბარი იყოს საგადასახადო ვალდებულებებისაგან თავის არიდების მიზანზე. სასამართლომ მიიჩნია, რომ ადგილი არ ჰქონია ასევე თვალთმაქცურ გარიგებას, რომელიც წარმოადგენს მოჩვენებითი გარიგების ნაირსახეობას, რა დროსაც მხარეებს, მართალია, სურთ სამართლებრივი შედეგების დადგომა, მაგრამ არა იმ ფორმითა და შინაარსით, რომლითაც ისინი დებენ გარიგებას. ვინაიდან სასამართლომ მოცემულ საქმეზე არ დაადგინა მოჩვენებითი გარიგების არსებობა, ოპერაციები არ დაკვალიფიცირდა გარიგების დაფარვად (თვალთმაქცური გარიგება) და, შესაბამისად, არ იქნა გამოყენებული დაფარული გარიგების მიმართ მოქმედი წესები (სკ-ის 56 II მუხლი).

სასამართლომ ასევე იმსჯელა გაცვლის ხელშეკრულების დამახასიათებელ ნიშნებზე და განმარტა, რომ ბარტერულ ოპერაციაში ადგილი აქვს იმავე ღირებულების ობიექტებს შორის ნატურალურ გაცვლას, გარიგება იდება ერთდროულად ერთი ხელშეკრულების ფარგლებში. მოცემულ შემთხვევაში სასამართლომ ზემოაღნიშნული ოპერაციები შეაფასა, როგორც მხარეთა კერძო ავტონომიური ნების გამოვლინება, რა დროსაც მხარეებს შეუძლიათ გამოიყენონ კანონით აუკრძალავი ნებისმიერი ფორმა. კერძოდ, სასურველი შედეგის დადგომისათვის პირი კერძო ავტონომიის ფარგლებში

ითვალისწინებს თავისი ქონების განკარგვის რისკებს, კონტრაქტისა და სამართლებრივი კონსტრუქციის ფაქტორებს. სასამართლოს აზრით, მხარეებმა გამოიყენეს კანონმდებლობით მინიჭებული შესაძლებლობა - „ცალკეული და ურთიერთდამოუკიდებელი ხელშეკრულებების ფარგლებში განახორციელეს სახელშეკრულებო ავტონომიით მინიჭებული უფლებამოსილებები“ და მათ მიერ დადებული გარიგებები მართლზომიერია.

საყურადღებოა სასამართლოს მითითება, რომ ნაკლები გადასახადის გადახდის მიზანი ყოველთვის არ იწვევს გარიგების მოჩვენებითად მიჩნევას. პირიქით, მხარეთა მიერ კანონიერი საშუალებების გამოყენებით საგადასახადო ოპტიმიზაციის მიღწევა სრულიად ბუნებრივი (კანონიერი) მოვლენაა, საწინააღმდეგო შემთხვევაში გადასახადის გადამხდელს უნდა ამოძრავებდეთ გადასახადების მაქსიმალური ოდენობით გადახდის, საუარესო საგადასახადო შედეგებისადმი გადამხდელის მიწრაფება. შესაბამისად დაუშვებელია პასუხისმგებლობის დანესება, როდესაც მხარეები ირჩევენ გარიგების ფორმას, რომელიც კანონიერ საფუძველზე იძლევა გადასახადისაგან თავისუფლების პირობას. ამდენად, „სამართლებრივი თავისუფლების ფარგლებში მიზნის მიღწევის ერთ-ერთი კანონიერი გზის არჩევა არ უნდა იწვევდეს მის ავტომატურ მოდიფიცირებას დაბეგვრას დაქვემდებარებული ხელშეკრულების სახეობად“.

III. კომენტარი

1. გარიგების ბათილობა, როგორც შინაარსის ფორმაზე აღმატებულობის გამოყენების აუცილებელი პირობა

ოპერაციის კვალიფიკაციის შეცვლა გულისხმობს საგადასახადო ორგანოს მიერ გარიგების, მიუხედავად მისი გარეგნული გამოხატულებისა, შინაარსის მიხედვით გადაკვალიფიცირებას. მაგალითად, თუ მხარეებმა დადეს აღნაგობის ხელშეკრულება, საგადასახადო ორგანოს უფლება აქვს, საგადასახადო მიზნებისთვის აღნიშნული ოპერაცია განიხილოს, რო-

გორც ნივთის მიწოდება. ადმინისტრაციული ორგანოსათვის კანონმდებლის მიერ მინიჭებული აღნიშნული უფლებამოსილება ერთი შეხედვით შესაძლოა აღქმული იყოს სამოქალაქო კოდექსით დადგენილი კერძო ავტონომიისა და ნების თავისუფლების პრინციპში ჩარევად მაშინ, როდესაც სკ-მა კერძო სამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილეები აღჭურვა უფლებით, განახორციელონ კანონით აუკრძალავი, მათ შორის კანონით პირდაპირ გაუთვალისწინებელი ნებისმიერი ქმედება. მოცემულ მოსაზრებას კიდევ უფრო ამყარებდა შემოსავლების სამსახურის პრაქტიკა, რომელიც თითქმის ყველა შემთხვევაში, როცა მხარეები ნაკლები გადასახადის გადახდის სურვილით დებდნენ არა ბათილ (მოჩვენებით/თვალთმაქცურ), არამედ მართლზომიერ გარიგებებს, იყენებდა შინაარსის ფორმაზე აღმატებულობის პრინციპს და ცვლიდა გარიგების კვალიფიკაციას. აღნიშნულ მეთოდს ადმინისტრაციული ორგანო განსაკუთრებით მაშინ მიმართავდა, როცა გარიგება (ნასყიდობა, ჩუქება, ამხანაგობაში მიწის სანაცვლოდ მომსახურების შეტანა და სხვა) თავისი ბუნებით საშუალებას იძლეოდა დაკვალიფიცირებულიყო ბარტერული გარიგებად, რომელიც წარმოადგენს დღეს-ით დასაბეგრ ოპერაციას. კვალიფიკაციის შეცვლისას ადმინისტრაციული ორგანო არ სწავლობდა მხარეთა რეალური ნებას და მისი არგუმენტაცია გამყარებული იყო გადამხდელთა მიერ ნაკლები გადასახადის გადახდის სურვილზე მითითებით.

იურიდიულ ლიტერატურაში დამკვიდრებულია მოსაზრება¹, რომლის თანახმად, შინაარსის ფორმაზე აღმატებულობის პრინციპი არ უნდა გამოყენებულიყო მართლზომიერი გარიგებების მიმართ, რაც სასამართლომ სრულად გაიზიარა. სასამართლომ ასევე აღნიშნა, რომ სამართლებრივი ურთიერთობის ფარგლებში განხორციელებული ოპერაციის ფორმიდან გამომდინარე შინაარსს ადგენს უშუალოდ ამ ურთიერთობის მარეგულირებელი კანონმდებლობა და არა საგადასახადო ორგანო ან საგა-

დასახადო კოდექსი. მაგალითად, თუ საგადასახადო ორგანო იჯარის ხელშეკრულებას ნივთის მიწოდებად აკვალიფიცირებს, ადმინისტრაციული ორგანო ვალდებულია ამტკიცოს, რომ მხარეთა შორის დადებული გარიგება აკმაყოფილებს ნივთის მიწოდებისთვის აუცილებელ პირობებს, რაც რეგულირდება ისევე და ისევე სამოქალაქო კანონმდებლობით.

2. გარიგების კვალიფიკაციის შეცვლა და გარიგების კონვერსია

საინტერესოა ყურადღება გამახვილდეს საგადასახადო კოდექსის 73 IX მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტსა და სკ-ის მე-60 მუხლს შორის მსგავსებაზე. აღნიშნული მუხლის თანახმად, თუ ბათილი გარიგება აკმაყოფილებს სხვა გარიგებისათვის გათვალისწინებულ მოთხოვნებს, გამოიყენება ეს უკანასკნელი, თუკი გარიგების ბათილობის შეტყობისას მხარეებს სურთ მისი ნამდვილობა. მოცემულ მუხლშიც საუბარია გარიგების ერთგვარ გადაკვალიფიცირებაზე, რა დროსაც კუმულატიურად უნდა არსებობდეს სამი პირობა: 1. ბათილი გარიგება; 2. გარიგება უნდა აკმაყოფილებდეს სხვა გარიგებისთვის გათვალისწინებულ მოთხოვნებს და 3. მხარეებს უნდა სურდეთ სხვა გარიგების (ე.წ. სათადარიგო გარიგება) ნამდვილობა. გარიგების კონვერსია არ გამოიყენება თუ გარიგება ნების ნაკლის გამო (მოტყუება, შეცდომა, იძულება) არის შეცილებული და ბათილად გამოცხადებული². ამ შემთხვევაში კონვერსიას არ შეუძლია ნების ნაკლის გამოსწორება. მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნულ ორ მუხლში საუბარია მხარეთა შორის დადებული გარიგების ბათილობაზე და მის ნაცვლად ახალი (სხვა გარიგების) გამოყენებაზე, მათ შორის არსებობს მნიშვნელოვანი განსხვავებაც. კერძოდ, საგადასახადო ორგანოს მიერ გარიგების კვალიფიკაციის შეცვლის დროს, მოცემული სამი კუმულატიური პირობიდან სახეზე უნდა იყოს პირველი მათგანი, ხოლო ადმინისტრაციული ორგანოს მიერ განსაზღვრული კვალიფიკაცია უნდა იყოს შე-

¹ ლ. ნადარაია, ზ. როგავა, კ. რუხაძე, ბ. ბოლქვაძე, საქართველოს საგადასახადო კოდექსის კომენტარი, წიგნი პირველი, თბილისი, 2012, 73 IX მუხლის კომენტარი.

² ლ. ჯანტურია, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, თბილისი, 2017, მე-60 მუხლის კომენტარი, ველი 6.

საბამისობაში მოქმედ კანონმდებლობასთან (აკმაყოფილებდეს სხვა გარიგებისთვის გათვალისწინებულ მოთხოვნებს), რაც შეეხება მე-3 პირობას - მხარეთა ნებას (სხვა გარიგების ნამდვილობის მიმართებით), იგი არ წარმოადგენს საგადასახადო კოდექსის 73 IX მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტის გამოყენების წინაპირობას.

მოცემულ ნორმებს ერთმანეთისგან ასევე განასხვავებს მათი მიზანი და ის შედეგები, რომლებიც წარმოიშობა მათი გამოყენების შემთხვევაში. კერძოდ, გარიგების კონვერსიის მიზანს წარმოადგენს სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილურობის შენარჩუნება, რა დროსაც კანონმდებელი, მიუხედავად გარიგების დროს მხარეთა მიერ დაშვებული შეცდომისა (ბათილი გარიგების დადება), მათ, მათივე ნების არსებობის შემთხვევაში აძლევს შესაძლებლობას დარჩნენ სახელშეკრულებო ურთიერთობაში. შესაბამისად, გარიგების კონვერსიის დროს გარიგება გარდაიქმნება სამოქალაქო/კერძო სამართლებრივი მიზნების მისაღწევად, რასაც ვერ ვიტყვით საგადასახადო კოდექსით გათვალისწინებული გარიგების კვალიფიკაციის შეცვლაზე. ამ უკანასკნელ შემთხვევაში სხვა გარიგება გამოიყენება მხოლოდ საგადასახადო მიზნების მისაღწევად და იგი არ წარმოშობს სამოქალაქო სამართლებრივ შედეგებს (მაგ. თუ იჯარის ხელშეკრულება საგადასახადო ორგანოს მიერ დაკვალიფიცირდა ნასყიდობად, ერთი მხარე მეორეს ვერ მოსთხოვს ქონების საკუთრებაში გადაცემას/დატოვებას) გარდა იმ შემთხვევისა, თუ სახეზე არ გვაქვს თვალთმაქცური გარიგება, რა დროსაც გამოიყენება დაფარული გარიგების წესები.

3. მართლსაწინააღმდეგო/ამორალური გარიგებები საგადასახადო კოდექსის 73 IX მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტთან მიმართებაში

მნიშვნელოვანია განვიხილოთ მართლსაწინააღმდეგო/ამორალური გარიგების არსებობის შემთხვევაში საგადასახადო კოდექსის 73 IX მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტის გამოყენების შესაძლებლობა. სკ-ის 54-ე მუხლით გათვალისწინებული მართლსაწინააღმდეგო გარიგება ითვალისწინებს კერძო ავტონომიის შეზღუდვის შე-

მთხვევებს. კერძოდ, გარიგება ბათილად ჩაითვლება, როცა იგი ეწინააღმდეგება კანონს, საჯარო წესრიგს ან ზნეობის ნორმებს. გარიგების ნამდვილობა დამოკიდებული არ არის მხოლოდ სამოქალაქო კოდექსით გათვალისწინებულ ნორმებთან შესაბამისობაზე, არამედ გარიგება ბათილად ჩაითვლება თუ იგი ეწინააღმდეგება ზოგადად მართლწესრიგს³. სკ-ის 54-ე მუხლით გათვალისწინებული მართლსაწინააღმდეგო და ამორალური გარიგებით გათვალისწინებული სამართლებრივი შედეგი არ დადება არც გარიგების უშუალო მონაწილეების და არც მესამე პირების მიმართ. გარიგება დადებისთანავე ბათილია და მას ნამდვილად ვერ გადააქცევს ვერც გარიგების მონაწილეთა შემდგომი მოქმედება, ვერც სახელმწიფო ორგანოების მონონება ან სასამართლო გადაწყვეტილება. კანონი არ ითვალისწინებს ბათილი გარიგების გამოსწორების შესაძლებლობას⁴. მაგალითისთვის შეიძლება მოყვანილი იქნეს საქართველოს გადაწყვეტილებები საქართველოს სასამართლო პრაქტიკიდან, როცა ზნეობრივი სტანდარტების საწინააღმდეგოდ ითვლება გამსესხებლის მიერ ბაზარზე საკრედიტო დაწესებულებების კრედიტებზე დადგენილ საშუალო საპროცენტო განაკვეთებზე ბევრად მეტი ოდენობით პროცენტის განსაზღვრა და იძულებით დადებული გარიგებები. ყველა ასეთი გარემოების არსებობის შემთხვევაში არ უნდა იქნეს გამოყენებული შინაარსის ფორმაზე აღმატებულობის პრინციპი, ვინაიდან მხარეთა მიერ არჩეული ფორმა მართალია ფორმალურად არ ეწინააღმდეგება მოქმედ კანონმდებლობას, მაგრამ თავისი არსით არღვევს საჯარო წესრიგს ან ზნეობის ნორმებს და შესაბამისად, დაუშვებელია მსგავსი სახის გარიგების კვალიფიკაციის შეცვლა. როგორც წესი, გარიგებები, რომლებიც იდება საგადასახადო ვალდებულებებისგან თავის არიდების მიზნით, მართლსაწინააღმდეგოა. თუმცა, საგადასახადისათვის თავის არიდებით მხარეებმა შეიძლება გააფორმონ მოჩვენებითი და თვალთმაქცური გა-

³ ლ. ჭანტურია, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, თბილისი, 2017, 54-ე მუხლის კომენტარი, ველი 2.

⁴ ლ. ჭანტურია, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, თბილისი, 2017, 54-ე მუხლის კომენტარი, ველი 7.

რიგებებიც. შესაბამისად, სსკ-ის 218-ე მუხლის (გადასახადისათვის თავის არიდება) გამოყენებისას შესაძლოა ადგილი ჰქონდეს, როგორც მართლსაწინააღმდეგო გარიგების, ისე მოჩვენებით და თვალთმაქცური გარიგებების არსებობას.

გადასახადისათვის თავის არიდებისგან განსხვავებით, ნაკლები გადასახადის გადახდის მიზანი ყოველთვის არ იწვევს გარიგების ბათილობას. უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილების თანახმად, დაუშვებელია პასუხისმგებლობის დაწესება გადამხდელის ისეთი მოქმედებისათვის, რომლებიც იდება კანონით გათვალისწინებული შეღავათების ფარგლებში, გადასახადისაგან გათავისუფლების კანონიერი შესაძლებლობის რეალიზაციის მიზნით.

თუმცა, შეიძლება ითქვას, რომ არადამაჯერებელია სასამართლოს მხრიდან აღნიშნული არგუმენტაციის მოშველიებით განხილული გადაწყვეტილების დასაბუთება. საქმის ფაქტობრივი გარემოებებიდან ნათლად დასტურდება, რომ მხარეებს საერთოდ არ ამოძრავებთ ნაკლები გადასახადის გადახდის სურვილი, მით უფრო გარიგებების ერთი მხარე თვითონ სახელმწიფოა. მხარეთა შორის სამართლებრივი ურთიერთობის წარმოშობის ერთადერთ მიზანს წარმოადგენდა ქონების გაცვლა, რასაც იმ დროს მოქმედი კანონმდებლობა კრძალავდა. შესაბამისად, სასამართლოს მსჯელობა უპირველესად უნდა წარმართულიყო მხარეთა რეალური ნების დადგენისაკენ, კერძოდ, ხომ არ სურდათ მხარეებს საკანონმდებლო შეზღუდვისათვის გვერდის ავლა.

4. ნების ნაკლი, როგორც შინაარსის ფორმაზე აღმატებულობის პრინციპის გამოყენების წინაპირობა

როგორც აღვნიშნეთ, სასამართლომ სრულად გაიზიარა საგადასახადო კოდექსის 73 IX მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტთან დაკავშირებით იურიდიულ ლიტერატურაში გამოთქმული მოსაზრებები. გადაწყვეტილების თანახმად, კვალიფიკაციის შეცვლა შესაძლებელია გამოყენებული იქნეს მხოლოდ ბათილ, ნების ნაკლის მქონე გარიგებების, მათ შორის, თვალთმაქცური და მო-

ჩვენებით გარიგებების მიმართ. თუმცა, საგადასახადო კოდექსის 73 IX მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტი გამოყენებული ვერ იქნება, როდესაც გარიგება დადებულია მოტყუებით ან იძულებით. კერძოდ, თუ პირი სათანადო წესით დაადასტურებს, რომ იგი მოატყუეს ან იძულებით დაადებინეს გარიგება, იგი (გარიგება) ბათილად ჩაითვლება არა შეცილების მომენტიდან, არამედ მისი დადების მომენტიდან და მხარეებმა უსაფუძვლო გამდიდრების წესების შესაბამისად უნდა დაუბრუნონ ერთმანეთს ის, რაც მიიღეს ბათილი გარიგების შედეგად. მოცემულ შემთხვევაში არ იარსებებს დასაბეგრი ოპერაცია და შესაბამისად, საგადასახადო ორგანო ვერ განახორციელებს ბათილი გარიგების (მოტყუებით და იძულებით დადებული გარიგებები) კვალიფიკაციის შეცვლას. განსხვავებული შედეგი გვექნება, როცა საუბარია ნების ისეთ ნაკლზე, როგორცაა მოჩვენებითი, თვალთმაქცური და შეცდომით დადებული გარიგებები, რა დროსაც ადმინისტრაციული ორგანო უფლებამოსილია კვალიფიკაციის შეცვალოს.

საკასაციო პალატამ მიუთითა, რომ ოპერაციის ფორმის და შინაარსის შეუსაბამობის, კვალიფიკაციის შეცვლის საჭიროების მტკიცების ტვირთი აკისრია აღნიშნულის შესახებ აქტის გამომცემ ორგანოს. შესაბამისად, საგადასახადო ორგანოს მტკიცების საგანში შედის შემდეგი გარემოებების დადასტურება: 1. მხარეთა არჩეული ფორმა მოჩვენებითია (მაგ., საწარმომ ქონების გადასახადისგან თავის არიდების მიზნით უძრავი ნივთ გადააფორმა ფიზიკურ პირზე); 2. მხარეები გარიგების დადებისას თვალთმაქცობდნენ (მაგ., უზუფრუქტის ხელშეკრულება დადეს ნასყიდობის გარიგების დასაფარად) ან 3. სახეზეა შეცდომით დადებული ისეთი გარიგება, როდესაც მხარეს სურდა სხვა გარიგების დადება და არა იმისა, რომელზეც მან გამოთქვა თანხმობა.

5. დასაბეგრი ოპერაცია მოჩვენებითი და თვალთმაქცური გარიგების კვალიფიკაციის შეცვლისას

მოჩვენებითი გარიგებისთვის დამახასიათებელია ორი ძირითადი ნიშანი: პირველი, ის და-

დებულია მოსაჩვენებლად და, მეორე, მხარეებს არა აქვთ ამ გარიგებით გათვალისწინებული შედეგის დადგომის განზრახვა. სასამართლო პრაქტიკის მიხედვით, მოჩვენებითი გარიგების შემთხვევაში აუცილებელია, რომ ნების გამოძღვნი და ნების მიმღები მოქმედებდნენ შეთანხმებით და ორივე აცნობიერებდეს ნების ნაკლს. მოჩვენებითი გარიგება ფორმალურად შესაბამეა კანონის მოთხოვნებს, მაგრამ ნების ნაკლი წარმოადგენს იმ არსებითი ხასიათის ხარვეზს, რაც გამოორიცხავს სამართლებრივი შედეგის დადგომას. მხარეთა მიერ მოჩვენებითი გარიგების დადების მიზანს, როგორც წესი, წარმოადგენს მესამე პირის მოტყუება, რომელიც შეიძლება იყოს როგორც კრედიტორი, ისე სახელმწიფო. სასამართლო გადაწყვეტილების თანახმად, საგადასახადო კოდექსის 73 IX მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტის გამოყენების ერთ-ერთი ნინაპირობა სწორედ მოჩვენებით გარიგების არსებობაა. ასეთ შემთხვევაში საგადასახადო ორგანომ კვალიფიკაციის შეცვლისას არ უნდა გაითვალისწინოს ბათილი გარიგება (ამ შემთხვევაში მოჩვენებით გარიგება) და გადასახადის დარიცხვა განახორციელოს გარიგებამდე არსებული სამართლებრივი მდგომარეობის გათვალისწინებით. მაგალითად, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, თუ საწარმომ ქონების გადასახადისათვის თავის არიდების მიზნით უძრავი ნივთი გადააფორმა ფიზიკურ პირზე, საგადასახადო ორგანო საგადასახადო კოდექსის 73 IX მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტის საფუძველზე არ გაითვალისწინებს აღნიშნულ ოპერაციას და საწარმოს დაბეგრავს ქონების გადასახადით. ხოლო იმ შემთხვევაში, თუ საგადასახადო ორგანო დაადგენს, რომ მხარეებმა დადეს თვალთმაქცური გარიგება, დასაბეგრ ოპერაციის ბაზად დაფარული გარიგება გამოიყენება.

საინტერესოა მოცემულ საქმეზე მხარეთა შორის დადებული გარიგებები შევაფასოთ მართლსაწინააღმდეგო გარიგების ჩრილში. კერძოდ, სასამართლოს მიერ შემოსავლების სამსახურის პოზიციის არგაზიარების მთავარი მოტივი იყო ის გარემოება, რომ ოპერაციების განხორციელების დროს მოქმედი კანონმდებლობა არ ითვალისწინებდა სახელმწიფო ქონების გაცვლის შესაძლებლობას. სასამართლომ

მხარეთა მიერ დადებული გარიგებები განიხილა ერთმანეთისგან დამოუკიდებელ ხელშეკრულებებად და შეაფასა, როგორც მხარეთა ნების თავისუფალი გამოვლინება. სასამართლოს აღნიშნული მსჯელობა საკამათოა, ვინაიდან საქმის გარემოებიდან ნათლად იკვეთება, რომ მხარეებს ნამდვილად სურდათ უძრავი ნივთების გაცვლა და თითოეული ხელშეკრულება, რომელიც ცალკე აღებული არ წარმოადგენდა ინტერესის საგანს, მხოლოდ ამ მიზანს ემსახურებოდა. თუ თითოეული მხარე საკუთარი უძრავი ქონების სანაცვლოდ არ მიიღებდა სხვა (მისთვის სასურველ) უძრავ ქონებას, ისინი არ შევიდოდნენ ერთმანეთთან სამართლებრივ ურთიერთობაში. სწორედ აღნიშნულიდან გამომდინარე დათანხმდა შპს მის საკუთრებაში არსებული ქონების სახელმწიფოსთვის „უსასყიდლოდ“ გადაცემას. რა თქმა უნდა, შპს-ს არ ამოძრავებდა სახელმწიფოსათვის ქონების ჩუქების სურვილი, თუ სანაცვლოდ არ მიიღებდა მისთვის სასურველ ქონებას. თავის მხრივ, სახელმწიფოს მიერ პირდაპირი მიყიდვის წესით ქონების გასხვისებაც განპირობებული იყო მხოლოდ და მხოლოდ იმ გარემოებით, რომ მას ესაჭიროებოდა შპს-ს საკუთრებაში არსებული ქონება. მიუხედავად აღნიშნული გარემოებებისა, განხილული ოპერაციები სასამართლოს მხრიდან სწორად არ შეფასდა თვალთმაქცური გარიგებებად, ვინაიდან ასეთ შემთხვევაში გამოყენებული უნდა ყოფილიყო დაფარული გარიგების წესები, კერძოდ, სახელმწიფო ქონების გაცვლის ნორმები, რომლებიც, როგორც აღვნიშნა, არ იყო გათვალისწინებული იმ პერიოდში მოქმედი კანონმდებლობით. შესაბამისად, საგადასახადო ორგანოს მითითება, რომ აღნიშნული ურთიერთობა უნდა დარეგულირებულიყო სკ-ის 521-ე მუხლით (გაცვლის ხელშეკრულება), მოკლებულია სამართლებრივ არგუმენტაციას და სასამართლოს მხრიდან სწორად არ იქნა გაზიარებული. თუმცა, სასამართლოს უნდა ემსჯელა სახეზე ხომ არ იყო მართლსაწინააღმდეგო გარიგება, ვინაიდან კანონმდებლის ნება, რომელიც არ უშვებდა სახელმწიფო ქონების გაცვლის გზით განკარგვის შესაძლებლობას, და მხარეთა რეალური ნება (მიმართული ქონების გაცვლისკენ) აშკარად არ მოდიოდა

თანხვედრაში. იმ შემთხვევაში, თუ სასამართლო მართლსაწინააღმდეგოდ მიიჩნევა მხარეთა შორის დადებულ გარიგებებს (ანუ ჩავლიდა, რომ სახელმწიფომ გაცვალა მის საკუთრებაში არსებული ქონება, რაც ეწინააღმდეგებოდა კანონმდებლობას), მას არ უნდა მოჰყოლოდა კვალიფიკაციის შეცვლა (იხ. ზემოთ, 3). ამ უკანასკნელ შემთხვევაში გარიგებები უნდა მიჩნეულიყო მართლსაწინააღმდეგოდ და გაბათილებულიყო სკ-ის 54-ე მუხლის საფუძველზე. მხარეები დაუბრუნებდნენ ერთმანეთს ბათილი გარიგების შედეგად მიღებულ სარგებელს/ქონებას და არ იარსებებდა დასაბეგრი ოპერაცია.

საინტერესო იქნებოდა სასამართლოს გადაწყვეტილება იმავე ფაქტობრივ გარემოებების, თუმცა იმ კანონმდებლობის პირობებში, რომელიც უშვებს სახელმწიფო ქონების გაცვლას. მოცემულ ვითარებაში, საქმეში არსებული გარემოებების გათვალისწინებით, შემოსავლების სამსახური უფლებამოსილი იქნებოდა მხარეთა შორის არსებული გარიგებები მიეჩნია თვალთმაქცურ გარიგებებად და დაბეგვრის ობიექტად გამოეყენებინა დაფარული გარიგება. კერძოდ, შინაარსის ფორმაზე აღმატებულობის პრინციპით გარიგების დაეკვალიფიცირებინა ბარტერულ ოპერაციად და მასზე დაერიცხა დღგ. ამ შემთხვევაში სამართლოს მსჯელობა მხარეების თავისუფალი ნების გამოვლინების საფუძველზე დადებული ინდივიდუალური, ერთმანეთისგან დამოუკიდებელი ხელშეკრულებების შესახებ კიდევ უფრო ნაკლებად დამაჯერებელი იქნებოდა.

ნიკოლოზ აბუთიძე

► 4 – 4/2020

არაქონებრივი ზიანის ანაზღაურება ჯამრთელობისათვის მიყენებული ზიანისას

სკ-ის 413-ე მუხლი

უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 10 სექტემბრის გადაწყვეტილება № ას-979-940-2014

სახელშეკრულებო ვალდებულების დარღვევა, რომელიც გამოიწვევს ძლიერ სულიერ ტანჯვასა და ემოციურ სტრესს, შეიძლება გახდეს არაქონებრივი ზიანის (ჯანმრთელობისთვის ვნების მიყენების კუთხით) ანაზღაურების წინაპირობა.

(ავტორის სახელმძღვანელო წინადადება)

I. ფაქტობრივი გარემოებები

მოპასუხე ავიაკომპანიას (თბილისის ფილიალს) რუსეთის ფედერაციული რესპუბლიკიდან საქართველოში, 2013 წლის 13 ივლისს, უნდა ჩამოესვენებინა მოსარჩელის შვილის ცხედარი.

ავიაკომპანიამ კი საქართველოს ნაცვლად ცხედარი გააგზავნა სამხრეთ კორეაში. შესაბამისად, საქართველოში იგი ჩამოსვენეს 31 საათის დაგვიანებით, 2013 წლის 14 ივლისს, ამასთანავე, მოპასუხემ არ მიაწოდა მოსარჩელეს ინფორმაცია რეისის დაგვიანების შესახებ. ამ უკანასკნელს კი ამბის გამოსარკვევად, თუ სად იმყოფებოდა თავისი შვილის გვამი, მოუხდა ტელევიზიისა და პოლიციის ჩართვა.

მოსარჩელემ სარჩელით მიმართა თბილისის საქალაქო სასამართლოს და მოითხოვა მოპასუხისათვის მორალური ზიანის ანაზღაურების დაკისრება 80 000 ლარის ოდენობით. მოპასუხემ კი სარჩელი არ ცნო.

ზემოაღნიშნული სარჩელი არ დააკმაყოფილა თბილისის საქალაქო სასამართლომ. შესაბამისად, მოსარჩელემ (შემდგომში „აპელანტი“) გაასაჩივრა აღნიშნული გადაწყვეტილება. აპელანტის საჩივარი ნაწილობრივ დაკმაყოფილდა. ახალი გადაწყვეტილებით მოპასუხეს დაეკისრა ზიანის ანაზღაურება 10 000 ლარის ოდენობით. სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება ემყარებოდა შემდეგ სამართლებრივ საფუძველებს: სკ-ს მე-18 მუხლის II და VI ნაწილები და 992-ე მუხლი, საქართველოს კონსტიტუციის იმ დროს მოქმედი რედაქციის მე-16 მუხლი და მე-17 მუხლის პირველ პუნქტი, ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარა-